

Na zunaj označuje Cankarja izredna lahkota in eleganca jezika in sloga. Našim prednikom, in najbrže tudi našim vrstnikom, niti v sanjah ne bi moglo priti na misel, da bo kdaj slovenski jezik prišel do take dovršenosti, prožnosti in elegancije. Naši učitelji so nas učili, da ljubi slovenski jezik kratke in jedrnate stavke in ni naklonjen dolgim periodam. To pa zato, ker sami niso znali delati dolgih in lepih stavkov. Cankar je dokazal, da je slovenski jezik pripraven za vsako periodo, da se da z njim izraziti vse z lahkoto in eleganco, krepko in mehko, rezko in nežno, nadolgo in nakratko.

Slog Cankarjev je širok, kakor v epopeji, toda liričen, kot pesem. On riše v celi noveli ali na celi osebi samo eno potezo, zato naredi vtisk pretiravanja, vtisk nenaravnega karikaturiranja. Toda ravno v njegovem epično zategnjenem in lirično navdahnjenem, mehko sentimentalnem in neenakomerno intenzivnem slogu tiči tudi Cankarjeva slabost. Težko je vzdrževati nastroj čitatelja vedno na tej stopinji, prične se dolgočasiti in sicer krasni slog mu prične presedati, kot preveč zabeljena jed. Človek išče v umetnosti najprej predmeta, potem šele želi, da bi bil ta predmet obravnavan v primerni obliki. A tu potlači oblika popolnoma predmet. Človek hoče življenja, po svoji naravi sili vedno dol med svežo, bujno naravo, a Cankarjev slog ga nese nekam v megle in oblake, v neki svet, ki je samo karikatura našega. Za hip to ugaja, človek se naslaja v svojih sanjah in opaja s krasnim slogom, a kmalu se vzdrami in začuti okrog sebe praznoto. Epigoni, ki izkušajo posnemati Cankarja, si pa sami izpodbijajo tla pog nogami. V tej smeri dalje je nemogoče, v njegovi sencni nimajo prostora, torej: ali nazaj v realno življenje in potem iskati novih steza, ali bodo pa obsojeni, da ostanejo neznatni trabanti.

To torej o Cankarjevem slogu. Kaj pa o njegovem duhu?

Glavni predmet Cankarjevih spisov je „zanikavanje“. On se obrača zoper vsako naziranje in zoper vse ideale, zoper katoliško svetovno naziranje in zoper naprednjaštvo, zoper narodnjaštvo in zoper socializem. Parkrat zazveni v njegovih spisih struna, da „bi hotel kvišku“, v resnici nam pa ni ustvaril ne enega pozitivnega tipa, razvil ne ene pozitivne misli. Posamezni negativni tipi lahko ugajajo, novela z izključno negativno vsebino je lahko samanasebi mojstrsko delo — toda to je samo del celote in nam ugaja samo, dokler gledamo nanjo kot na del celote. Ako so pa vsi tipi ali vsi spisi negativni, dobimo nezadovoljiv vtisk, in to je znamenje, da stvar ni popolna in ni umetna. Glavna napaka Cankarjevih spisov, napaka, ki se kaže tudi v gori navedeni zbirki, je ta, da je vsebina izključno le negativna. Zdrava kritika, zabeljena s sarkazmom in z ironijo, ugaja človeku. Toda pisatelj, ki edino le podira, a nikdar ne pové ne ene pozitivne misli — filozofiranja nekaterih vagabundov pač ne moremo vzeti za pozitivno delo — prične presedati.

In ta duh zanikavanja, smešenja vsega pozitivnega, to zaničevanje profane množice, prodira med našo mladino. V tem tiči velika nevarnost. Mi ne maramo mladine, ki bi stala na bregu življenjske reke in zaničljivo gledala v valove, ampak ki bi se pogumno vrgla v valove, ž njimi plavala in se borila.

„Cankarjanstvo“ mori duha, tlači uzore, sreblje življenjski sok naše mladine.

Seveda sem izrazil gori navedene misli samo ljudem, ki priznavajo, da mora imeti umetnost svoje kriterije in neko objektivno vsebino. S pristaši struje, ki tega ne priznavajo, je vsak razgovor nemogoč. Njim moremo samo reči: naj sodi narod in zgodovina! Kdor pa tudi tega sodišča ne priznava za kompetentnega, njemu prav radi privoščimo njegovo samozadovoljnost.

Dr. L. L.

A. Aškerc: **Akropolis in Piramide**. Založil L. Schwentner, Ljubljana, 1909. — Ravnokar je izšla pod tem naslovom petnajsta pesniška zbirka A. Aškerc. Delo ima dvojno lice: estetično in didaktično — in se da presojati od dveh strani: prvič z ozirom na svojo umetniško vrednost in drugič kot prispevek za analizo in pojmovanje Aškercjevih nazorov o velikih svetovnih vprašanjih. Toda Aškerc pridigar in dogmatik sili vedno tako v ospredje, da ne more Aškerc pesnik nikjer priti do veljave.

S hrepenečim srcem odpremo knjigo. Živo nam stoji še v spominu pesnik klasičnih balad in romanc; ko zazvene prvi zvoki, pričakujemo nemirno, kdaj se bodo oglasili znani napevi? Toda kako razočaranje! Pričakujemo, kdaj bo iz meglenih obrisov stopila postava starega pesnika, a pred nami se prikaže dolgozeven, vsiljiv pridigar ali pa patetičen žrec nekega „neznanega boga“.

Poezija, na katere je mogoče gledati tudi z estetičnega stališča, je v tej zbirki jako malo, — samo par krajših. Prva pesmica, „Galebi“, ima jako obrabljen motiv. V staročastiljivih „Domačih Vajah“ alogzijeviskih bi ga bilo mogoče večkrat najti. Saj je ena najbolj navadnih nalog, ki se dajejo pticem, da prinašajo pozdrave iz domovine. Ker pa je pesnik, kot pravi v naslovu knjige, šel samo na izprehod in se je najbrže mislil kmalu vrniti domov, ne more imeti ta ptičji pozdrav nobenega bolj globokega pomena.

Morda še najbolj lirična je dvostručna: „V parku Ezbekijeh“, ki spominja živo na Puškinovo: „Lahak zefir“.

Aškerc zakliče:

O, snemi to kopreno črno,
razgali tujcu svoj obraz!
Le hip, Egipčanka prelestna,
naj vidim ves tvoj čar in kras!

Puškin pa (po Veselovem prevodu):

Spusti plašč, moj angel sladki,
in kot jasen dan sijaj!
Vidim naj trenotek kratki
ti nožico skoz držaj!

Razlika je, da mora nemu „spustiti plašč“, drugemu pa „razgaliti obraz“ in da želi prvi videti samo nožico skoz držaj, Aškerc pa popolnoma ves njen „čar in kras“.

„Na palubi“ gleda Aškerc „brezbrižno v modro plan“ in „duša se mu pogreza v san“.

Kaj pa sanja?

„Kaj smo? Kaj ves je svet? In naša pot je skoz vseмир ko takle parobrod? Kam plavamo? V pristan li kam neznan? Povejte, modrijani kapitani!“

Taka vprašanja predvsem niso nobene „brezbrižne sanje“. Dalje bi nam moral pesnik, ki nam v vsej zbirki s tako apodiktično pretenzijo vsiljuje svojo

dogmatiko, moral dati nanje kak odgovor. Vprašanje brez odgovora rodi disharmonijo, disgustira, ne ugaja, ni estetično.

„Pod palmami“ primeri z Mickieviča „Krimskimi soneti“. Tam čaka pesnik v gluhi stepi, da bi zaslišal glas iz daljne domovine, ljubljene Litve, iz katere je bil pregnan. Pesem Aškerčeva nima nobene pointe, nima zmisla. Čemu sedi gospod pod palmo? — Menda se hladi. — Morda čaka, kdaj bodo dateljni zreli? — Ugaja mu! — Tak vtisk dobi čitatelj.

„Učeni osel“ je silno dolga, dolgočasna in nerodna paralela k davni „Pegaz in osel“. Ta pesem nam predstavlja umetniški razvoj Aškerca v zadnjih petnajstih letih. Besede so ogromno narastle, iz pesniške oblike je nastala nerimana proza, naivna bajka se je prelevila v neko alegorično didaktologijo.

„Palma“ je silno dolgovozna parafraza znane Heinejeve pesmice: „Ein Fichtenbaum steht einsam“. „Fata morgana“ trpi istotako na preobilici besed in pa pointa ji je odbita. Sicer je pa to splošna napaka skoraj vseh proizvodov te zbirke: malo misli, veliko besed, banalno naziranje. V pesmi „Dva vodnjaka“ izraža praktično resnico, da mora kmet svoje polje dobro gnojiti (torej se vračamo nazaj v začetke Bleiweisovih „Novic“). „Večer pri Mohamed - Alijevi mošeji“ je zložil g. Aškerc, da bi nam povedal, da mu tam „ušes ne žalijo zvonovi, ne kalijo njih zvokovi ubranosti miru —“ in pa, da „zdaj oglasil se je muzejin! Kak poetično glasi molitev se njegova, večnemu slavitev!“

Zakaj mu pa turška vera bolj ugaja od krščanske, tega nam ni povedal. Nekoliko pozneje se pa spet navdušuje za solnčno vero. Drugje je hvalil budizem, bramanizem, vero Zarathustre, panteizem, razen krščanstva je menda ni vere, da je ne bi priporočal. V drugem delu naše zbirke, ki ima grške predmete, nastopa naš pesnik kot entuziastičen pogan, privrženec novoplatonske šole, onih starokopitnežev, ki so proti modernemu, prodirajočemu krščanstvu hoteli galvanizirati poganskega mrliča. „V pisanem sprevodu gre praznovati navdušen z Grki panatheneje... In svete himne pojemo gredoč in zlahtne nesemo seboj darove, da na oltarjih jih žrtvujemo in z njimi počastimo spet bogove...“ Potem roma na staropogansko božjo pot v Elezido. Veliko noč praznuje na Akropoli in zakliče:

„Le vstajaj, lepota helenska, na dan,
ti poganska!
Le vri, vri, antike vir, sveži na plan!
Po tebi že naša je žejala duša;
predolgo morila je, mučila suša
nas krščanska...“

Toda, kje je našel gospod A. Aškerc tip te „lepote poganske“, po kateri je „žejala duša“, to nam pove nastopna pesem: „Boginja lepote“. — Tip poganske lepote mu je — naga ženska, poganska Afrodita. Ne ideal ženske, ne idealna ljubezen, tudi ne „die edle Weiblichkeit“, ampak čisto fizična „ženska nagota“ je ideal Aškerčeve muze. Na obali stoji Afrodita, ki je „priplavala iz Olimpa,“ „da uživamo njen stas in obraz“:

„To današnjega dneva je višek in krona,
da nam smrtnikom daje se gledati ona!...
Vse oči so pobožno obrnjene v njo,
ki na svet jo poslalo je samo nebo.“

In stoji tam na produ v deviški nagoti
Afrodita v vsej svoji božanski krasoti...
Kakor slap se valijo rumeni lasje
čez kipeče ji prsi in boke z glavé.

In zamaknjen jo moli ves romarjev zbor
ko lepote najvišje oživljeni vzor.“

In ta boginja je Phrine, splošno znana atenska prostitutka. Tako se konča pesem.

V novejšem času se tudi od nekatoliške strani oznanja — kakor boj zoper jetiko in zoper alkohol — tudi boj zoper prostitucijo. Tu se pa naravnost stavi na oltar! Ta motiv se ponavlja v zbirki večkrat, morda največkrat med vsemi.

Toda vse to odpustimo Aškercu. Kaj more on za to, če je njegova poezija postala tako dolgobesedična in težka! Delati slabe verze še ni noben greh! Lahko je tudi, da je subjektivno tako prepričan o resnici svojih dogem, da se nahaja popolnoma v dobri veri.

Toda v eni stvari ga pa vendar ne moremo oprostiti subjektivne krivde.

„Resnico vedno piši, vestni zgodovinar!“ — to načelo je postavil on sam v prvem zvezku svojih poezij. Nad dotično pesmijo (kronika o samostanu zajčkem) se je razvnela polemika. G. dr. Mahnič ni tajil, da tam pripovedovani slučaj ne more biti resničen, trdil je pa, da ne more biti predmet poezije, ker ni lep. Pesnik Aškerc in uredništvo „Zvona“ je pa dokazovalo, česar Mahnič ni tajil, namreč, da je stvar resnična. Pri tem so bili zlasti na Aškerčev verz: „Resnico vedno piši, vestni zgodovinar!“ kakor da bi bil pesnik samo zgodovinar, ne pa tudi umetnik.

Težko bi bilo pa mogoče zgodovinsko resnico bolj pokvariti kot je storil Aškerc v „Hipatiji“ in pa v pesmi „Neznani Bog“.

Zgodovinski predmet prvi pesmi je sledeči:

Hipatija je bila filozofinja in učiteljica filozofije na višji šoli v Aleksandriji, poganka in privrženka novoplatonske šole. Ker je živela v intimnem prijateljstvu s cesarskim namestnikom Orestom, ki je bil velik sovražnik škofa sv. Cirila, se je splošno sodilo, da ona podpihuje namestnika proti škofu. Raditega so sklenili takozvani „parabolani“, ki so bili grobokopi in so opravljali druga podobna dela pri cerkvi, a niso imeli z duhovništvom ali meništvo ničesar skupnega — navadni delavci —, da jo bodo ubili in so to tudi izvršili. Ciril je bil pri vsem tem popolnoma nedolžen. Filozof in škof Sinezij se je oženil med leti 402 in 404, takrat se ni bil krščen. Pozneje se je dal krstiti in je bil leta 409. izvoljen za škofa v Ptolemaidi, umrl je med leti 412 in 413, dve leti pred smrtjo Hipatije. V svoji mladosti je, ko je bil še pogan, imel v filozofiji in matematiki za učiteljico tudi Hipatijo, kateri je tudi pozneje kot škof še pisal par pisem znanstvene vsebine. Zgodovina ga pozna kot globokoučenega, blagega moža, ki se je zlasti odlikoval s svojo izredno ponižnostjo, prijaznostjo in odkritosrčnostjo.

Aškerc je pa naredil iz njega grdega hinavca in okrutnega ubijavca, iz poulične, sirove drhali redovnike in duhovnike, nedolžnega Cirila tudi za ubijavca.

V čudni luči nam kaže umetniško čuvstvanje in globočino mišljenja Aškerčevega pesem „Neznani Bog“. Naj bi primerjal enkrat katerikoli dialog Platona s katerikoli listom Pavlovim in, če je zmožen toliko trezno presoditi, bo moral priznati velikanski razloček

med obema in kako silno z globokostjo misli in duhovitostjo besede sveti Pavel nadkriljuje velikega poganškega misleca. Naj bi prebral vsaj kratko pisemce na Filemona, ki vsebuje toliko toplega čuvstvovanja in globokih misli, da je pravi umetniški biser in bi tudi modernemu pisatelju mogel podati snov za delo, vredno „Quo vadis-a“ ali „Ben-Hurja“. Sveti Pavel je brezdvomno ena največjih in najduhovitejših prikazni v zgodovini, tudi če popolnoma abstrahiramo od katoliškega stališča. Aškerc je pa naredil iz njega napol idijota. Če bo tako prevračal zgodovino, kako bi nam mogel potem razložiti veliki dogodek začetka krščanstva? Kako je nastalo in kako je zmagalo krščanstvo, če je bilo poganstvo tako lepo in dobro, a prvi oznanjevalci krščanstva taki idijoti? To naj nam odgovori „vestni zgodovinar“!

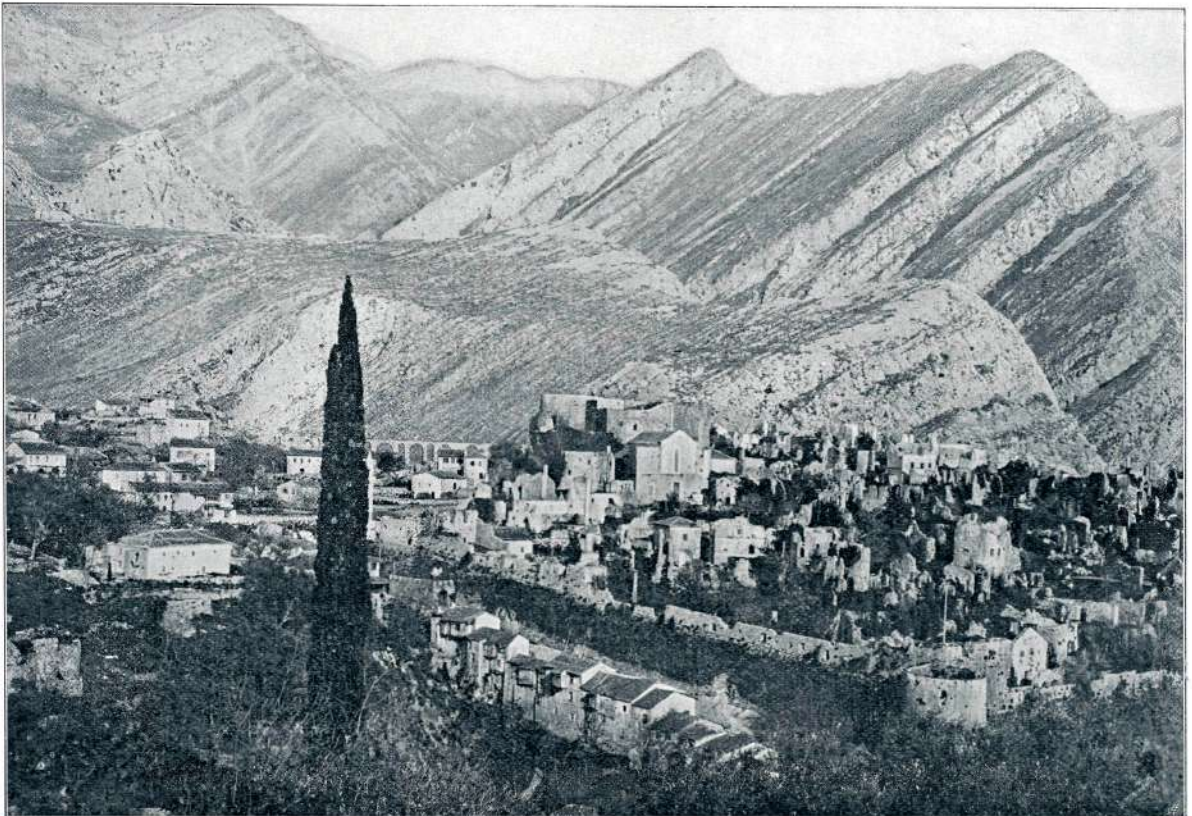
Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. „Kultur der Gegenwart“, znana zbirka, ki jo izdaja P a v e l H e n n e b e r g, je prinesla pod naslovom: „Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen“ najprej pregled razvoja slovanskih jezikov, nato pa posamezne slovanske literature. Izmed neslovanskih slede novogrška, ogrska, estniška, litovska in letska. Nas zanima predvsem pregled jugoslovanske in specielno slovenske, ki nam jo podaja profesor Murko, in oris zgodovinskega razvoja in današnjega stanja slovenskega jezika, ki ga je priskrbel profesor Jagić.

Profesor Murko je očrtal v kratkih potezih paralelno vse jugoslovanske literature. Splošno rečeno so posamezne dobe slovenskega slovstva dobro ka-

rakterizirane, razvoj idej v njih kratko in pregledno sestavljen. Škoda je le, da je naši literaturi odmerjenega tako malo prostora, tako da bi se dalo semintja dostaviti še marsikaj važnega. Toda najsi bo prostor še tako odmerjen, imen kot so Detela, Meško, Finžgar, Kette in Medved vendar tudi v najkrajšem „pregledu“, če ga hočemo po pravici tako imenovati, ne moremo pogrešati.

Profesor Jagić označuje mejo Slovencev s tem-le stavkom: „Die in Steiermark (südlich der Drau), Kärnten (nur noch in einigen Tälern), Krain, Nordistrien und im Küstenland von Triest bis Görz (teilweise auch in Norditalien) wohnenden... Slowenen“. Neverjetno! Kam je pa založil profesor Jagić štajerske, na severu Drave bivajoče Slovence? In ogrske? In na Koroškem je vendar tretjina (po vladnem štetju seveda le slaba) prebivavcev Slovencev! Ko bi g. pisatelj vzel v roke vsaj kak nemški zemljevid, kjer je marsikak kraj primaknjen Nemcem v prid, bi videl, da ni Drava meja med Slovenci in Nemci. Odkod sta pa Miklošič in Vraz? Tudi s stavkom „im Küstenlande zwischen Görz und Triest“ je teritorij primorskih Slovencev nedostavno označen.

Ko popisuje Jagić razvoj slovenskega jezika in karakterizira posamezne dobe, nam kaže zopet velike vrzeli. Omeniti bi moral brižinske spomenike kot naš prvi jezikovni spomenik, pisan najbrž v ziljskem ali njemu sorodnem narečju. Če je že prešel spominske drobce od X. stoletja do protestantovske dobe (beneškoslov. rkp. vinogr. zakon, confessio generalis itd.), bi pa vsaj protestantovsko dobo na pri-

BAR, ČRNOGORSKO PRISTANIŠČE